

BEŞERÎ BİLİMLERİN 50 RENGİ DAHA Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler

Editörler
Başak Ağın ve Z. Gizem Eriş

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

BEŞERÎ BİLİMLERİN 50 RENGİ DAHA

Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler

Editörler

Başak Ağın ve Z. Gizem Eriş

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

2025

Kapadokya Üniversitesi Yayınları: 112
Çevreci Beşeri Bilimler Serisi: 6
ISBN: 978-625-96451-5-5

© Ağustos 2025

Beşeri Bilimlerin 50 Rengi Daha: Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler

Editörler: Başak Ağın ve Z. Gizem Eriş

© Copyright, 2025, KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ

Sertifika No: 43348

Kapadokya Üniversitesi tarafından yayımlanan basılı, elektronik veya diğer formatlardaki bilimsel yayınlar, sempozyum bildirileri ve ders içeriklerine ait bütün haklar Kapadokya Üniversitesine aittir. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, Kapadokya Üniversitesinin yazılı izni olmaksızın yayının tümünün elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Sorumlu Seri Editörü: Fatma Aykanat
Seri Editörü: Sinan Akıllı
Son Okuma: Duran Can Gazioğlu
Kapak Tasarım: Çağatay Sancar
Sayfa Tasarım: ademsenenel.com
Baskı ve Cilt: Bizim Büro (Sertifika No: 42488)

Bu kitapta yayımlanan tüm bölümlerin içeriklerinden yazarları sorumludur.
Metinler, yazarların kendi düşüncelerini yansıtmaktadır.

Ağın, B., Eriş, Z. G. (Ed.). (2025). *Beşeri Bilimlerin 50 Rengi Daha: Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler*.
Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

607 s. 16,5 x 23,5 cm.

ISBN: 978-625-96451-5-5

Anahtar sözcükler: Posthümanizm, Posthüman Beşeri Bilimler, Çevreci Beşeri Bilimler, Tıbbi Beşeri Bilimler,
Dijital Beşeri Bilimler.

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir
yayinevi@kapadokya.edu.tr
kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr
0(384) 353 5009
www.kapadokya.edu.tr

BEŞERÎ BİLİMLERİN 50 RENGİ DAHA

Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler

Editörler

Başak Ağın ve Z. Gizem Eriş

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

2025

*Bu kitap, yoluna ışık tutabilmeyi umduğumuz
tüm genç akademisyenlere adanmıştır.*

Teşekkür

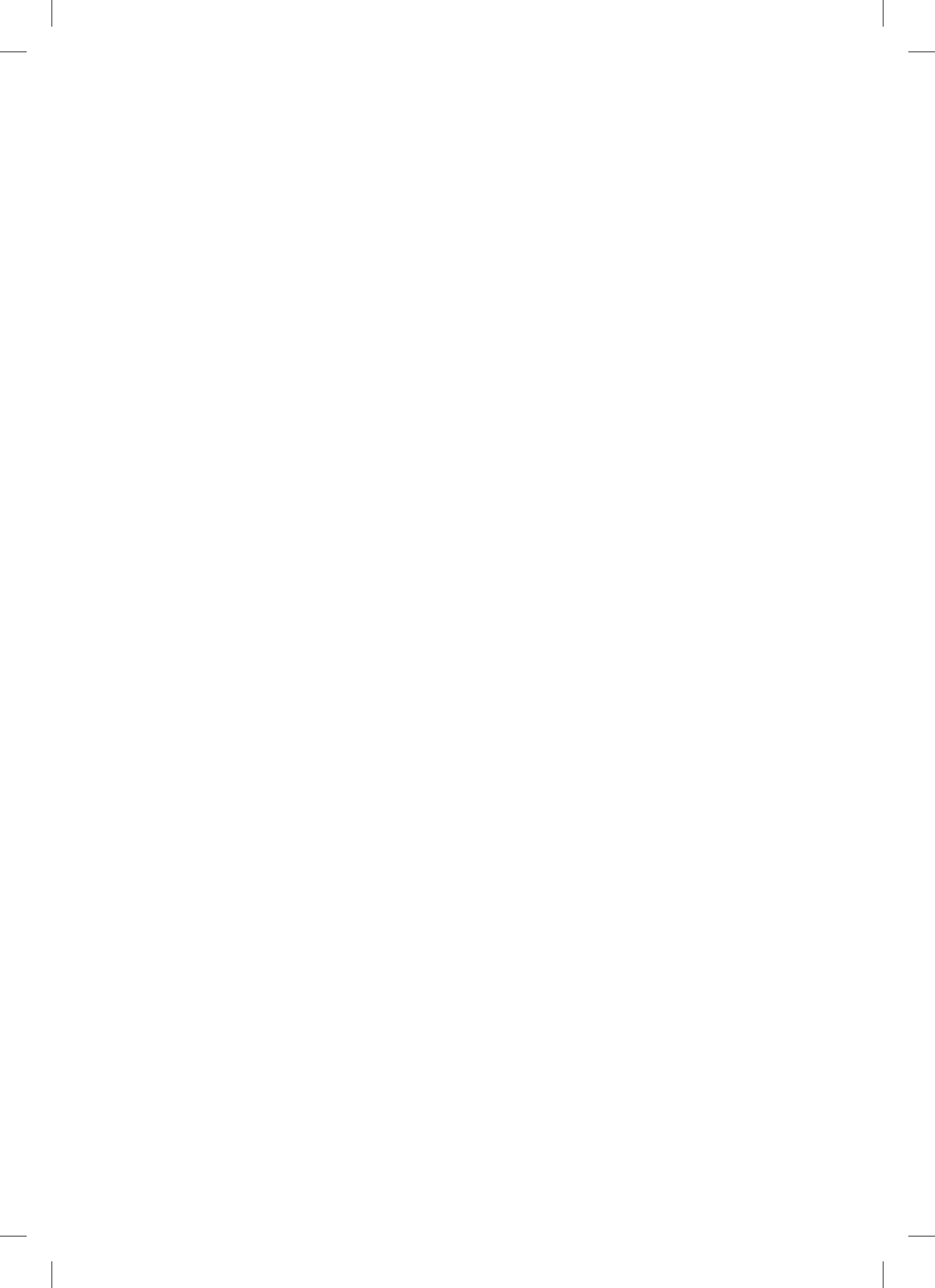

Beşerî Bilimlerin 50 Rengi'ne 50 Renk Daha eklememize olanak tanıyan Kapadokya Üniversitesi Yayınlarına, kitabın genel editörlüğünü üstlenen Çevreci Beşerî Bilimler Serisi eş editörü Fatma Aykanat ve son okumayı üstlenen Duran Can Gazioğlu başta olmak üzere tüm yayınevi ekibine, ilk kitapta oluşturduğumuz ve bu ciltte de kullanılan sözlükçenin oluşturulmasında desteklerini sunan Gülşah Göçmen, Şafak Horzum, Şima İmşir, Öznur Karakaş, Oğuz Karayemiş, Kerim Can Yazgünoğlu ve Serhan Dindar'a, kitabımıza görsel tasarımlarıyla katkı sağlayan Kaan Tahmaz'a, nazik izinleriyle sanat eserlerini çeşitli bölümlerde yayımlanmak üzere bizlerle paylaşan tüm sanatçı dostlarımıza, posthüman doğaçlama danslarıyla kitabımıza etkileşimli bir yön sağlayan tüm performansçılara ve kitabın her aşamasında olağanüstü titiz çalışmalarıyla bize destek veren değerli yazarlarımıza en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Kitabımızın bir tohumdan ağaca dönüştüğü tüm süreçte bizlerden koşulsuz desteğini esirgemeyen canımız ailelerimize minnettarız.

Sanatı, bilimi ve kuramları birleştirmenin gurur ve mutluluğunu bir kez daha yaşadığımız bu ikinci ciltte gösterdiğimiz dirayet ve sabır için en çok da birbirimize teşekkür ederiz.

Başak Ağın ve Z. Gizem Eriş
Ankara, 2025

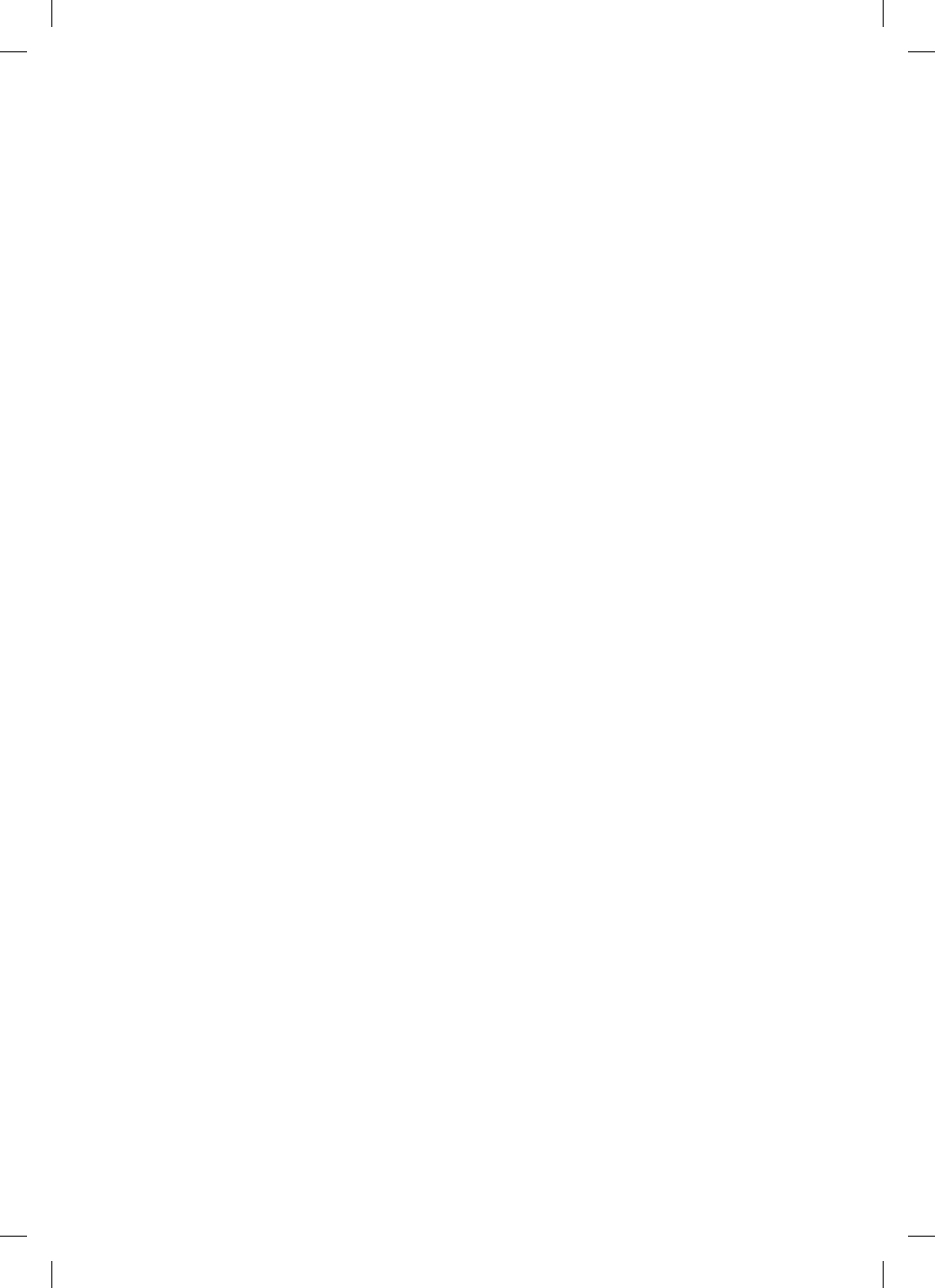
İçindekiler

Teşekkür	5
Ön Deyiş	11
<i>Hakan Yılmaz</i>	
Giriş: Beşerî Bilimlerin Kapsayıcılığı ve Kesişimselliği Üzerine	17
<i>Başak Ağın ve Z. Gizem Eriş</i>	
1 Aktör-Ağ Kuramı	33
<i>Başak Almaz</i>	
2 Antroposen ve Varyantları	43
<i>Fatma Aykanat</i>	
3 Antroposen Sanatı	63
<i>Ali Alper Akyüz</i>	
4 Birlikte-oluş	73
<i>Burcu Meltem Arık</i>	
5 Biyosemiyotik	85
<i>Mehlika Cingöz</i>	
6 Canlı Madde	93
<i>Başak Ağın</i>	
7 Canlılık	105
<i>Mustafa Yavuz</i>	
8 Çevre Adaleti	117
<i>Burcu Meltem Arık</i>	
9 Çöp Sömürgeciliği ve Toksik Kolonyalizm	127
<i>Sedat Gündoğdu</i>	
10 Derin Sah(t)ne/Taklit ve Yapay Zekâ Tiyatrosu	139
<i>Mesut Güneç</i>	
11 Dijital Tiyatro	153
<i>Abdullah Özdemir</i>	
12 Doğanın Ekonomi-Politiği	163
<i>Müge Bakioğlu</i>	
13 Dolanıklık ve Posthüman Semiyotik	173
<i>Güldem Baykal Büyüksaraç</i>	
14 Duygulanım	187
<i>Gülşin Çiftçi</i>	

15	Eko-erkeklikler	195
	<i>Zübeyir Savaş</i>	
16	Ekogotik, Ekokorku, Gotik Ekoeleştiri	207
	<i>Gizem Damla Çakmak</i>	
17	Ekoloji Mücadeleleri	215
	<i>Özer Akdemir</i>	
18	Ekomüzikoloji	229
	<i>Michael D. Sheridan</i>	
19	Ekonaratoloji	247
	<i>Burcu Kayışcı Akkoyun</i>	
20	Ekolojik Sanat ve Dijital Sanat	259
	<i>Ozan Atalan</i>	
21	Ekoşiir	273
	<i>Barış Ağır</i>	
22	Ekotiyatro	281
	<i>Işıl Şahin Gülter</i>	
23	Eleştirel Bitki Çalışmaları ve Fenoloji	293
	<i>Ash Değirmenci Altın ve Billur Bektaş</i>	
24	Eleştirel Hayvan Çalışmaları	305
	<i>Ash Değirmenci Altın</i>	
25	Epigenetik	315
	<i>Esra Kartal Soysal</i>	
26	Feminist Posthümanizm/Posthüman Feminizm	329
	<i>Pelin Kümbet</i>	
27	Göçebelik	339
	<i>Yaylagül Ceran Karataş</i>	
28	İklim Değişikliği	351
	<i>Nurbahar Usta</i>	
29	İlişkiselik	361
	<i>Bulut Yavuz</i>	
30	İnsan, İnsanlık Dışı, İnsandışı	373
	<i>Şafak Horzum</i>	
31	İnsandan İbaret Olmayan Dünyalar	385
	<i>Sibel Yardımcı</i>	
32	İstilacı Türler	397
	<i>Ali Rıza Köşker</i>	
33	Jeontoloji	407
	<i>Kerim Can Yazgünoğlu</i>	

34	Kompost	415
	<i>Necla Dal</i>	
35	Nesnelerin İnterneti	425
	<i>Deniz Altın</i>	
36	Ontikoloji	435
	<i>Nurten Bayraktar</i>	
37	Posthüman Distopya	445
	<i>Mahinur Gözde Kasurka</i>	
38	Posthüman Engellilik Çalışmaları	457
	<i>Emre Taşgın</i>	
39	Posthüman Fantezi	469
	<i>Şafak Horzum</i>	
40	Posthüman Zaman	479
	<i>Zümre Gizem Eriş</i>	
41	Posthüman, Postseküler Din	489
	<i>Çağdaş Dedeoğlu</i>	
42	Prekarya(laşma)	499
	<i>Salih Kinsun</i>	
43	Queer (Kuir) Ekoloji	509
	<i>Deniz Gündoğan İbrişim</i>	
44	Robotik, Siberetik ve Otonomi	521
	<i>A. Egemen Yılmaz</i>	
45	Süreç Ontolojileri	529
	<i>Yaylagül Ceran Karataş</i>	
46	Türetim Ekonomisi	541
	<i>Uygar Özesmi</i>	
47	Vegan Etik	557
	<i>Gülşah Göçmen</i>	
48	Yaşlanma Çalışmaları	567
	<i>Müge Özoglu</i>	
49	Yavaş Gıda (Slow Food)	577
	<i>Süleyman Kurnaz</i>	
50	Yeni Materyalist Arkeolojiler	587
	<i>Çiler Çilingiroğlu</i>	
	Son Söz: Posthümanizm ve Gezegenimizin Krizi	599
	<i>Yunus Tunçel</i>	
	Sözlükçe	605

Ön Deyiş

Hakan Yılmaz

Beşerî bilimlerde çevre çalışmalarının son otuz-kırk yılda süratle yol kat ettiği ve ön plana çıktığı düşünöldüğünde geldiğimiz noktada şu anda elinizde tuttuğunuz *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha: Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler*, söz konusu çalışmaların ne denli yeni ufuklarda yankılandığının bir göstergesidir. Özellikle 1990'larda görünür olmaya başlayan ve genellikle ayrı ayrı disiplinlerin daralan tekil çemberine sıkışmış çevreci çalışmaların günümüzde giderek sınırları aştığı, bulanıklaştırdığı ve bazen de ortadan kaldırdığı bir dönemece girmesiyle kaçınılmaz bir şekilde disiplinlerarasılığa itilmesi ve beraberinde birçok sorgulamayı olanaklı kılması, insan/doğa, insan/insan olmayan, doğa/kültür, organik/inorganik, canlı/cansız gibi başa bela birçok ikili zıtlığın sürdürülemez oluşunu net bir şekilde görmemizi sağlamıştır. Antroposen Çağ'ında giderek hem üzücü hem de dehşet verici bir şekilde farkına vardığımız varlığın münferit olmadığı, aksine her şeyin belli ölçüde eyleyciliği çerçevesinde iç içe geçmişliği, her türlü canlı ve cansız varlığın birbiriyle ilişkiselliği, ekseriyetle tek taraflı bir biçimde insanın tüm gezegen üzerindeki telafisi güç yıkıcı etkisi gibi olguların bizi getirdiği noktada, dünyaya, dünyayla olan bağlantımıza, insan ve insan olmayan tüm varlıkların ilişkisine beşerî bilimlerin değişen, gelişen ve sürekli evrilen çok yönlü perspektifinden bakma zorunluluğu doğmuştur.

Bu çokluğu baz alan *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha: Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler* için burada söylediğim, söylemeye çalıştığım veyahut belki de söylenebilecek tek ön deyiş, bu kitapta vuku bulan çoklu izlere, çok türlü ve dolanık imgelere, dokunuşlara ve duyulara yönelik bir *girişim*dir. Bu, paradoksal olarak beşerî bilimlerin durmaksızın gelişmekte, değişmekte, büyümekte olan alanına dair bir girişim olduğundan ancak bitmemiş, son sözü söylenmemiş olan bir şeye giriş olabilir çünkü *50 Renk Daha*'nın çevreci, dijital, tıbbi ve

posthüman ana başlıkları altında toplanan kapsayıcılığının çarpıcı ve apaçık bir şekilde gözler önüne serdiği üzere günümüzde artık izlenen ve henüz belki de izle(ye)mediğimiz nice imgeler, salt insana has olmaktan çok ötedir.

2023'te bu cildin öncülü olarak yayımlanan *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi: Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman Sesler'e* elli renk daha ekleyen bu ikinci cilt de tam olarak söz konusu izleri ve renkleri algılama, görme girişimini ve hatta gerekliliğini göstermektedir bizlere: İlk ciltte kapsamlı bir şekilde ele alınan ana renklerin ve seslerin oluşturduğu geniş yelpazede yer alan alanın en temel kavramlarını derinlemesine inceleyen yaklaşım, ikinci ciltte de sürdürülmekle birlikte bu ciltte göze çarpan beşerî bilimlerin hem kendi içerisinde farklı disiplinlerin çaprazlanmasıyla hem pozitif bilimlerle olan etkileşiminden doğan yeni kuramsal ve pratik yaklaşımlara bir ayna tutmasıdır. Yeni kavramlar, yeni çalışma alanları, yeni sentezlemeler ve yeni disiplin kesişimleri açısından *50 Renk Daha*, birçok çevreci, dijital, tıbbi ve posthüman ana renklerin yanı sıra bu ana renklerin birbiriyle karışımı ile dönüştükleri, ürettikleri *ara* renklere ve izlere olan vurgusuyla alanın ne tür çaprazlamalarla ve birleşimlerle nereye ve nasıl evrileceğine dair öngörülemeyen açıklığını ortaya koyarken bitmeyen bir kutlamaya, merasime, şölene ve bazen de ağıta dönüşen, çok yönlü göstergeleriyle ve bu göstergelerin bazen sert bazen dingin tonlarıyla bizlere dünyayı yeniden başka bir gözle görme şansı veriyor.

Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha, beşerî bilimler alanında kat edilmiş onca yolu retrospektif bir bakışla üzerinde durduğu belli başlı kavramlarla bu yolculuğun önem arz eden duraklarına ışık tutmakla kalmıyor, aynı zamanda alanın geldiği noktada nasıl bir disiplin dolanıklığı içerisinde olduğunu da gözler önüne seriyor. Özellikle edebiyat ve felsefe disiplinlerinde ayrı ayrı insan-doğa ilişkisi ve/veya temsilleriyle başlayan bu serüvende bugün bunların çok ötesinde çevreci, tıbbi, dijital, posthüman kavramları ve etik, adalet, sanat, iklim krizi gibi pek çok unsuru inceleyen çok yönlü beşerî bilim çalışmalarını oldukça kapsamlı bir çerçevede sunması bakımından *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha: Çevreci, Dijital, Tıbbi ve Posthüman İzler* oldukça iddialı bir çalışma olarak göze çarpmaktadır. İlk ciltte de karşımıza çıkan dijital içe içe geçmişliği performans, gösteri, resim, sanat ve müzik gibi formlarla buluşturarak ince ince işleyen bu çalışma, söz konusu yenilikçi yaklaşımı sürdürmekte ve yazılı kültürün tek boyutlu yapısını bozuma uğratarak yeni düşünüş biçimlerinin gelişmesi gerekliliğine de dikkat çekmektedir. Öte yandan, gezegenimizin yaşadığı çok yönlü yıkıma ayna tutması bakımından çok boyutlu yapısal bir forma sahip olması da oldukça önem

arz etmektedir. Dijital ve transmedyatik ögeler taşıması açısından bahsi geçen yıkımın birçok farklı yönüne muhtelif çerçevelerden ve açılardan bakma fırsatı sunmakla kalmayıp bu olguları, farklı bakış açılarıyla anlamlandırma imkânını da mümkün kılmaktadır. İçinde yaşadığımız ve hatta pratik ve edimlerimizde her geçen gün katkıda bulunduğumuz ekolojik yıkımın çok boyutluluğuna çok boyutlu formlarla yanıt verme ve bunun beraberinde getirdiği yanıt-verme sorumluluğunun bilincinde olan bu çalışma, her bir sayfasında okuyucuyu gerçeklerle yüzleştiren bunlar için sorumluluk sahibi olmamız yönünde, böylelikle çağrıda bulunmaktadır. Ekolojik tahribatı ve Altıncı Yok Oluş'a doğru hızla sürüklendiğimiz bu zaman diliminde sahip olduğumuz tek yaşam destek sistemi olan dünyanın durumunu birçok disiplinin kesişen kaleydoskopik ve kırınımsal kavramsal araçlarıyla yordamlama, kavrama, anlamlandırma çabamızda, bu kitabın büyük bir yer tutacağı fikrini paylaşmaktayım.

Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha, okuyucuya hem alanı doğrudan ilgilendiren birçok kavramla tanışma fırsatı sunmakta hem de hâlihazırda bu kavramlara öyle ya da böyle vâkıf olan okuyucu için de daha derin bir çerçeve çizmektedir. Bu sebeple, beşerî bilimlerin çevreci, dijital, tıbbi, posthüman ve diğer birçok sesini ve rengini etrafıca ele alması bakımından bu kitap, beşerî bilimlerin hangi yönüyle ilgilenirse ilgilen sin tüm okuyucular için ufuk açıcı bir görev üstlenmektedir. Bu bağlamda, geleneksel beşerî bilimlerin insanı merkezde konumlandır an indirgemeci bakış açısının oldukça ötesine geçerek beşerî bilimleri, birlikte-oluş, biyosemiyotik, canlı madde, canlılık, eleştirel bitki ve hayvan çalışmaları, ilişkisellik, posthümanizm, yeni materyalizm gibi birçok konunun kesişiminde yeniden düşünmesi ve irdelemesiyle de çevreci beşerî bilimler alanındaki son gelişmeleri okuyucuya sunuyor. Bir yandan, bu farklı yaklaşımları oldukça kapsayıcı bir biçimde çevreci, dijital, tıbbi ve posthüman olmak üzere dört temel çerçevede konumlandırırken öte yandan, dijitalleşmenin beraberinde getirdiği iletişim ortamlarının ve araçlarının tek bir medya aracına bağlı kalmaksızın çoklu bir ortamı mümkün kılmasından faydalanan bu yenilikçi yaklaşım, söz konusu çeşitli disiplinlerin kesişimini önceleyerek 'beşer'i yeniden konuşlandırmakta ve çok daha bütüncül bir bakış açısı benimsemektedir. Özellikle, beşerî bilimleri geleneksel bağlamda sosyal bilimlerle sınırlandır an yaklaşımın ters yüz edilerek bugün geldiğimiz noktada pozitif bilimlerin beşerî bilimlerle iç içe geçmişliğini ve bilimleri değerlendirirken bu beşer faktörünü göz ardı edemeyeceğimizin de altını kalın çizgilerle çizmektedir. Ancak pek tabii burada unutulmaması gereken husus, beşerin de sorunsallaştırıldığı, ayrıcalıklı pozisyonunun sorgulandığı ve beşerî bilimlerin insan-merkezci yapısının da

ters yüz edildiğidir. Bu tür sorgulamalar, sorunsallaştırmalar, altüst ve ters yüz edişler bu konularla yeni karşılaşmış okuyucu için belki bir nebze güçlük yaratsa da kitabın sunduğu perspektif okuyucunun alışlagelmiş düşünce kalıplarını yıkmada elzem bir rol oynamakta ve bize miras kalan ikilikçi bakış açısını değiştiren ve onun indirgemeci kalıplarını yıkarak genişleten zihin açıcı bir katalizör görevi üstlenmektedir.

Doğaya ve daha büyük ölçüde gezegenimize ve onun içinde yaşayan tüm varlıklara karşı bir sorumluluk bilincinde olmamız gereken bir döneme işaret eden Antroposen Çağı, sürdürdüğümüz insan-merkezci adalet ve etik kavramlarını farklı boyutlarıyla düşünmenin ve bu kavramların antroposantrik yapısını sorgulama zamanının çoktan geldiğine bir işarettir. Bu açıdan *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha*, bir yandan bu tür sorgulamalara bir davet niteliği taşıırken öte yandan insan sesinin kalan her sesi bastırmadığı, daha eşitlikçi bir yaklaşım benimseyip ekolojik düzenin, ekosistemlerin, hayvanların, bitkilerin ve diğer tüm canlıların kırılğanlığının sesini dinleme ve duyma çağrısı barındırmaktadır. Küresel ısınma, iklim krizi, su seviyelerinin yükselişi, okyanus asitlenmesi, türlerin yok oluşu gibi pek çok çevre felaketine sebebiyet veren insan edimlerine karşı koymanın ilk adımı duymaktan geçer. Etimolojik olarak “hissetmek, anlamak, fark etmek”¹ fiillerinden türemiş olan “duymak”, eş zamanlı olarak yaptıklarımızın da farkına varmak ve pratiklerimizin yıkıcı etkisini anlamaktan geçer. Dolayısıyla gezegenin seslerine dikkatimizi vermemize, mukayyet olmamıza ve ardından kendimize dönerek doğa ve dünya ile olan ilişkilerimizi sorgulamamıza dair bir çağrıyla duymak oldukça elzemdir çünkü duymak, nihayetinde ilk adımdır. *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha*, işte tam olarak insan ve insan olmayan sesleri duymanın, dinlemenin ve düşünce kalıplarımızı sorgulamanın vaktinin çoktan geldiğini kulaklarımıza çalmakta. Bu kitapta, Antroposen’den birlikte-oluşa, canlılık tanımının altüst edilmesinden çevre adaletine, duygulanımdan ekoloji mücadelelerine, eleştirel bitki ve hayvan çalışmalarından iklim krizine, insan kavramının sorgulanmasından posthümanizme uzanan geniş bir yelpazede her biri farklı notalardan oluşmuş çok sayıda melodi, ses ve birçok rengin karışımından meydana gelmiş sayısız renk beklemektedir bizleri ve bize düşen ise sanıyorum ki dünyanın ve beşerî bilimlerin girift(inin) seslerine kulak kabartmak. Onların bize sunduğu imgelerin çeşit çeşit rengini başka bir gözle görmeye çalışmak.

1 Bkz.: Nişanyan, S. (2020). *Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Liberus. (s. 226).

İçinde bulunduğumuz küresel dünyada benzer örneklerini görsek de Türkiye için çevreci beşerî bilimler alanında kendi ilk cildi hariç bu denli kapsamlı başka bir emsali olmaması açısından oldukça zamanlı ve hatta belki de birazcık geç kalınmış bir çalışma ile karşı karşıyayız. *Beşerî Bilimlerin 50 Rengi Daha*'nın bu alanda çalışan veya çalışmaya hevesli pek çok araştırmacı ve öğrenci için bir başucu kitabı olma niteliği taşıdığı, yeni birçok çalışmaya ışık tutacağı ve birçoğumuz için yol gösterici bir kaynak olarak raflarımızda yer alması gerektiği kanaatindeyim.

Yazar hakkında

Doç. Dr. Hakan Yılmaz, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir. *Ecocene: Cappadocia Journal of Environmental Humanities* dergisinin yönetici editörlerinden biridir. Lisans (2010) ve bütünlük doktora (2017) derecelerini Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden almıştır. 18. yüzyıl, 20. yüzyıl ve çağdaş İngiliz romanı üzerine çalışmaları bulunmaktadır. İngiliz romanı, çağdaş edebiyat kuramları, çağdaş kıta felsefesi, fenomenoloji, kültür araştırmaları, ekoeleştiri ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ilgilendiği araştırma konuları arasındadır.